

L.Gafurova, O.Ergasheva

**TUPROQ VA LANDSHAFTLAR
DEGRADATSIYASIDAN
AMALIY MASHG'ULOTLAR**

uchun uslubiy qo'llanma



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

L. Gafurova, O. Ergasheva

**TUPROQ VA LANDSHAFTLAR
DEGRADATSIYASIDAN
AMALIY MASHG'ULOTLAR**

uchun uslubiy qo'llanma

Toshkent-2024

Ushbu yo'nalishda "Tuproq va landshaftlar degradatsiyasi" fani bo'yicha bajariladigan amaliy mashg'ulotlarning mavzulari, mazmuni, undan ko'zlangan maqsad va vazifalar, olingan nazariy bilimlarni amaliy tarzda mustahkamlash, chuqurlashtirib, umumlashtirish haqida ma'lumot berilgan. Ushbu yo'nalishda 60810700-"Tuproqshunoslik" ta'lim yo'nalishi bo'yicha tahsil oladigan talabalarga mo'ljallangan.

В методическом пособии изложены содержания практических занятий, их цель и задачи, закрепления полученных теоретических знаний студентам в практических занятиях. Методическое пособие предназначено студентам бакалавриатуры 60810700-Почвоведение.

The methodological manual sets out the content of practical classes, their purpose and objectives, consolidating the theoretical knowledge of students in practical classes. The manual is intended for undergraduate students in Pedology.

Тузуччи: Б.Ф.Д., проф. Гафурова Л.А., доц. Эргашева О.Х.

Такризчилар: Б.Ф.Д., проф. Жаббаров З.А.

Б.Ф.Д., проф. Саидова М.Э.

Ўзбекистон Миллий университети Ушбу йил кенгашининг 2024 йили

28 октябрдаги 2-сонли мажлиси қарори билан наизрага тасвир этилган.

KIRISH

Hozirgi vaqtda global ekologik inqiroz taʼdidlari kuchayib borayotgan bir vaqtda tuproqni degradatsiya jarayonlaridan muhofaza qilish dunyo miqyosidagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu muammoning muhimligi shundaki, tuproq degradatsiyasi jarayonini bartaraf etmasdan va Yer sharining tuproq qatlami saqlamay turib o'simlik va hayvonot olamini, suv va havo tozaligini saqlashning imkoni yo'q. Shunday ekan, biosferaning normal ishlashini saqlay olmasdan insoniyat hayotining ekologik farovonligini saqlashning imkoni yo'qdir.

Insonning tuproqqa faol ta'sir ko'rsatishi natijasida, uning xossalariga xususiyatlarining o'zgarishi, umumdorligining oshishi yoki pasayishi, sho'rlanishi, eroziyalanishi, degumifikatsiyasi kabi jarayonlarning yuzaga kelishi yer resurslarini muhofaza qilishda avvalgidan ham e'tiborli bo'lishlikni taqozo etadi. Mustabid tuzum davrida mamalakatimiz yer boyliklaridan intensiv usulda, juda katta xarajat va isrofgarchiliklar yo'li bilan foydalanilganligi, yer maydonlarining sho'rlanishi va eroziyaga uchrashi holatlari ekologik muvozanat buzilishiga olib kelgan. Natijada tuproq umumdor qatlamining yemirilishiga sabab bo'lishi bilan bir qatorda, bir qancha ijtimoiy, iktisodiy, madaniy va ma'naviy muammolarni keltirib chiqargan.

Respublikamizda qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning umumiy maydoni 20473,5 ming ga ni yoki respublika umumiy yer maydonining 46,10 % ni tashkil etadi, shundan sug'oriladigan yerlar maydoni 4212,2 ming ga. Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning 11123,7 ming ga ni pichanzor va uyulovlar tashkil qiladi, shundan 42,6 ming ga sug'oriladigan uyulovlar.

O'zbekiston Respublikasi umumiy yer fondining 52,8 % ini yuvilmagan va yuvib keltirilgan, 15,7 % ini turli darajada yuvilgan yerlar tashkil etadi. Shuningdek, respublika umumiy yer maydonining 22,2 % ini sho'rlanmagan yerlar (yuvilganlar bilan), 46,3 % ini turli darajada sho'rlangan yerlar tashkil etadi (O'zbekiston Respublikasi tuproq qoramlari Atlasi, 2010).

Ushbu raqamlardan ma'lum bo'ladiki, tuproqlar degradatsiyasining asosiy shakllari Respublikamizning turli hududlarida o'ziga xos bo'lgan tabiiy-iqlim sharoitlari va inson faoliyati natijasida yuzaga keladi.

Bularga asosan:

- cho'llanish, o'tmonlarni kesilishi va boshqalar
- iklilamchi sho'rlanish va sug'orish natijasida ortiqcha namlanish
- tog' va tog' oldi hududlardagi suv va irrigatsion eroziya
- deflyatsiya, shuningdek, chog'vachilik jadal tivojlangan hududlardagi uyulovlar degressiyasi
- yerlarning qishloq xo'jaligi va sanoat sohalarida o'zlashtirilishi natijasida texnolog bo'lmagan sho'rlanishi

Ushbu yil qo'llanmada "Tuproq va landshaftlar degradatsiyasi" fani bo'yicha bajariladigan amaliy mashg'ulotlarning mavzulari, mazmuni, undan ko'zlangan maqsad va vazifalar, olingan nazariy bilimlarni amaliy tarzda mustahkamlash, chuqurlashtirib, umumlashtirish haqida ma'lumot berilgan. Ushbu yil qo'llanma 60810700-Tuproqshunoslik» ta'lim yo'nalishi bo'yicha tahsil oladigan talabalarga mo'ljallangan.

В методическом пособии изложены содержания практических занятий, их цель и задачи, закрепления полученных теоретических знаний студентам в практических занятиях. Методическое пособие предназначено студентам бакалавриатуры 60810700-Почвоведение.

The methodological manual sets out the content of practical classes, their purpose and objectives, consolidating the theoretical knowledge of students in practical classes. The manual is intended for undergraduate students in Pedology.

Тузуччи: Б.Ф.Д., проф. Гафурова Л.А., доц. Эргашева О.Х.

Тажризчилар: Б.Ф.Д., проф. Жаббаров З.А.

Б.Ф.Д., проф. Саидова М.Э.

Ўзбекистон Миллий университети Ушбу кенгашининг 2024 йили

28 октябрдаги 2-сонли мажлиси қарори билан наширға таъсия этилган.

KIRISH

Hozirgi vaqtda global ekologik inqiroz tahdidlari kuchayib borayotgan bir vaqtda tuproqni degradatsiya jarayonlaridan muhofaza qilish dunyo miqyosidagi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu muammo ning muhimligi shundaki, tuproq degradatsiyasi jarayonini bartaraf etmasdan va Yer sharining tuproq qatlamini saqlamay turib o'simlik va hayvonot olamini, suv va havo tozaligini saqlashning imkoni yo'q. Shunday ekan, biosferaning normal ishlashini saqlay olmasdan insoniyat hayotining ekologik farovonligini saqlashning imkoni yo'qdir.

Insonning tuproqqa faol ta'sir ko'rsatishi natijasida, uning xossa-xususiyatlarining o'zgarishi, umumdorligining oshishi yoki pasayishi, sho'rlanishi, eroziyalanishi, degumifikatsiyasi kabi jarayonlarning yuzaga kelishi yer resurslarini muhofaza qilishda avvalgidan ham e'tiborli bo'lishlarni taqozo etadi. Mustabid tuzum davrida mamlakatimiz yer boyliklaridan intensiv usulda, juda katta xarajat va isrofgarchiliklar yo'li bilan foydalanilganligi, yer maydonlarining sho'rlanishi va eroziyaga uchrashi holatlari ekologik muvozanat buzilishiga olib kelgan. Natijada tuproq umumdor qatlamining yemirilishiga sabab bo'lishi bilan bir qatorda, bir qancha ijtimoiy, iktisodiy, madaniy va ma'naviy muammolarni keltirib chiqargan.

Respublikamizda qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning umumiy maydoni 20473,5 ming ga ni yoki respublika umumiy yer maydonining 46,10 % ini tashkil etadi, shundan sug'oriladigan yerlar maydoni 4212,2 ming ga. Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning 11123,7 ming ga ni pichanzor va uaylovlar tashkil qiladi, shundan 42,6 ming ga sug'oriladigan uaylovlar.

O'zbekiston Respublikasi umumiy yer fondining 52,8 % ini yuvilmagan va yuvib keltirilgan, 15,7 % ini turli darajada yuvilgan yerlar tashkil etadi. Shuningdek, respublika umumiy yer maydonining 22,2 % ini sho'rlanmagan yerlar (yuvilganlar bilan), 46,3 % ini turli darajada sho'rlangan yerlar tashkil etadi (O'zbekiston Respublikasi tuproq qoramlari Atlasi, 2010).

Ushbu raqamlardan ma'lum bo'ladiki, tuproqlar degradatsiyasining asosiy shakllari Respublikamizning turli hududlarida o'ziga xos bo'lgan tabiiy-iqlim sharoitlari va inson faoliyati natijasida yuzaga keladi.

Bularga asosan:

- cho'llanish, o'tmonlarni kesilishi va boshqalar
- ikkilamchi sho'rlanish va sug'orish natijasida ortiqcha namlanish
- tog' va tog' oldi hududlaridagi suv va itrigatsion eroziya
- deflyatsiya, shuningdek, cho'rtachilik jadal rivojlangan hududlardagi uaylovlar degradatsiyasi

• yerlarning qishloq xo'jaligi va sanoat sohalarida o'zlashtirilishi natijasida texnolog bo'lmishi

L.Gafurova, O.Ergasheva

**TUPROQ VA LANDSHAFTLAR
DEGRADATSIYASIDAN
AMALIY MASHG‘ULOTLAR**

Nashriyot litsenziyasi № 001734, 12.04.2021 y.

Bosishga 30.01.2025 ruxsat etildi.
Bichimi 60x84 ¹/₁₆, «Times New Roman» garniturasida, Ofset qog‘ozi
Bosma tabog‘i 10,5. Adadi 30 nusxa.
«UMID DESIGN» nashriyoti
«UMID DESIGN» XK bosmaxonasida chop etildi.
O‘zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri
A.Qodiriy ko‘chasi, 1 A